

KRIVIČNO DELO POVREDE RAVNOPRAVNOSTI – OBELEŽJA I SPECIFIČNOSTI

REZIME: Osnovni principi na kojima počiva svako demokratsko društvo su vladavina prava, poštovanje ljudskih prava i sloboda, ravnopravnost i jednakost svih građana. Diskriminacija predstavlja direktno kršenje tih principa. Zaštita od diskriminacije zahteva efikasnu društvenu reakciju koja podrazumeva preduzimanje adekvatnih mera u prvom redu preventivnog a zatim i represivnog karaktera. U sistemu represivnih mera krivičnopravne mere zauzimaju značajno mesto. Njihova primena mora omogućiti sankcionisanje ne samo vršenje nasilja zbog rasne, etničke, verske ili druge različitosti, već i podsticanje na takvo ponašanje. Za to je neophodno praćenje međunarodnih standarda u ovoj oblasti i njihovo implementiranje u domaće zakonodavstvo. Mnogobrojnim izmenama i dopunama KZ-a intervenisalo se i u sferi ličnih prava i sloboda čoveka i građanina kako dopunama postojećih tako i uvođenjem novih inkriminacija kojima se ova prava štite. Zakonski opis krivičnog dela povrede ravnopravnosti predstavlja svojevrsnu definiciju diskriminacije i osnovu iz koje su izvedena ostala krivična dela kojima se povređuju prava i slobode čoveka. Ovim krivičnim delom se pruža najpotpunija krivičnopravna zaštita ljudskih prava.

Ključne reči: *diskriminacija, jednakost, povreda ravnopravnosti, ljudska prava i slobode*

* Msr, asistent na Pravnom fakultetu za privredu i pravosuđe, Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu, e-mail: kovacevicsasa44@yahoo.com

** Master pravnik, e-mail: gogi_94@hotmail.com

Uvod

Ljudska prava i slobode predstavljaju važno pitanje svakog društva. Zbog toga je neophodno podizanje svesti o njihovom poštovanju kod svakog pojedinca na način koji će omogućiti sagledavanje sopstvenih ali i shvatanje obaveza poštovanja tuđih prava. Najefikasniji način za to je preventivno delovanje svih subjekata društva koje treba da obuhvati obrazovanje i informisanje o pravima i slobodama.

Iako se u državama u okruženju, kada su u pitanju represivne mere za zaštitu ravnopravnosti primat daje građanskopravnoj zaštiti, u našoj zemlji to nije slučaj. I pored postojanja značajnog broja antidiskriminatornih zakona, pa i Zakona o zabrani diskriminacije¹ donetog 2009. godine, krivičnopravna zaštita u Srbiji se još uvek smatra najefikasnijim i najznačajnijim načinom suzbijanja ove negativne društvene pojave.

Sledeći tradiciju Krivični zakonik² Srbije (u daljem tekstu KZ) sadrži veliki broj normi kojima se direktno ili indirektno štiti neko građansko ili ljudski pravo. Ljudska i građanska prava koja su lične prirode zaštićena su krivičnim delima iz glave XIV KZ-a.

Krivično delo povrede ravnopravnosti predstavlja inkriminaciju povreda ustavom zajemčenih prava na jednakost svih građana pred zakonom, prava na zaštitu pred zakonom od diskriminacije kao i zabranu diskriminacije. Ovo je, na neki način, jedna opšta inkriminacija iz koje su izvedene sve druge kao njeni posebni oblici sistematizovani u drugim glavama KZ-a. Iako je postojalo i u ranijim zakonskim rešenjima, najnovijim intervencijama u krivičnopravnoj sferi proširen je zakonski osnov za vršenje ovog krivičnog dela, odnosno proširena je lista ličnih svojstava koja su osnov za vršenje diskriminacije. Ovim promenama su u naše krivično pravo uvedeni međunarodni standardi koji imaju za cilj ujednačavanje zakonskih rešenja radi efikasnije borbe protiv diskriminacije.

Pojam i vrste diskriminacije

Jedan od najznačajnijih principa savremenog društva je jednakost svih građana što znači da su svi ljudi ravnopravni u dostojanstvu i pravima i da je svaki oblik diskriminacije zabranjen. Pojam diskriminacija se u praksi veoma

¹ Zakon o zabrani diskriminacije, *Službeni glasnik RS*, br. 22/09.

² Krivični zakonik, *Službeni glasnik RS*, br. 85/05, 88/05 - ispr., 107/05 - ispr., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14 i 94/16.

često koristi za označavanje nekog nepravednog ponašanja. Za razumevanje suštine ovog pojma neophodno je njegovo definisanje. Definicija diskriminacije je sadržana u mnogim zakonima koji se bave njenim suzbijanjem. Osnovni antidiskriminacioni zakon je Zakon o zabrani diskriminacije. Njime se diskriminacija definiše kao svako neopravdano pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje (isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva), u odnosu na lica ili grupe kao i na članove njihovih porodica, ili njima bliska lica, na otvoren ili prikriven način, a koji se zasniva na rasi, boji kože, precima, državljanstvu, nacionalnoj pripadnosti ili etničkom poreklu, jeziku, verskim ili političkim ubeđenjima, polu, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji, imovnom stanju, rođenju, genetskim osobenostima, zdravstvenom stanju, invaliditetu, bračnom i porodičnom statusu, osuđivanosti, starosnom dobu, izgledu, članstvu u političkim, sindikalnim i drugim organizacijama i drugim stvarnim, odnosno pretpostavljenim ličnim svojstvima.³

Kao što se može primetiti diskriminacija je veoma složen pojam za čije pravilno razumevanje je neophodna analiza svakog segmenta definicije. Za postojanje diskriminacije neophodno je da se razlikovanje vrši na osnovi rase, verske, etničke pripadnosti ili nekog drugog ličnog svojstva. Usaglašavanje našeg zakonodavstva sa opšteprihvaćenim i ratifikovanim međunarodnim ugovorima uslovio je proširenje liste ličnih svojstava koje su osnov za diskriminaciju pa to sada može biti i starosno doba, invaliditet, imovno stanje i sl. U koliko se radi o razlikovanju, koje nije po bilo kom od navedenih osnova, ne može se govoriti o diskriminaciji već o nekom drugom obliku nedozvoljenog ponašanja. Da bi se radilo o diskriminaciji neophodno je, dakle, razlikovanje po bilo kom svojstvu. Lično svojstvo može biti urođeno ili stečeno, stvarno ili pretpostavljeno, trajno ili privremeno. Stvarno lično svojstvo jeste ono koje zaista postoji (npr. osoba je određenog starosnog doba). Pretpostavljeno lično svojstvo jeste ono lično svojstvo koje osoba nema ali diskriminator veruje da ima.⁴

Diskriminacija se vrši isključivanjem prava, ograničavanjem prava ili davanjem privilegija. Međutim nije svako ovakvo ponašanje zabranjeno. Zakon o zabrani diskriminacije propisuje da nije svako pravljenje razlika po osnovu nacionalnosti, veroispovesti ili rasnoj pripadnosti nedozvoljeno ako je

³ Zakon o zabrani diskriminacije, *Službeni glasnik RS*, br. 22/09, član 2 stav 1; Grahovac, M. M. (2010). Borba protiv diskriminacije žena u savremenom svetu. *Pravo - teorija i praksa*, 27 (7-8), str. 53-62.

⁴ Petrušić, N., Beker, K., (2012). *Praktikum za zaštitu od diskriminacije*, Beograd, Partneri za demokratke promene Srbija, str. 27; Počuča, M. (2014). *Porodica i nezaposlenost - stanje i perspektive u AP Vojvodini*. *Pravo - teorija i praksa*, 31(10-12), str. 30-42.

to opravdano zakonitim ciljem, a sredstva za postizanje tog cilja su primerena i nužna.⁵ Za ocenu opravdanosti neophodno je precizno analizirati i ispitati srazmeru između cilja koji se nejednakim tretmanom želi ostvariti i mera koje su preduzete.

Oblici diskriminacije su definisani Zakonom. To su prosredna diskriminacija, neposredna diskriminacija, povreda načela jednakih prava i obaveza, pozivanje na odgovornost, udruživanje radi vršenja diskriminacije, govor mržnje i uznemiravajuće i ponižavajuće postupanje. Neposredna (direktna) diskriminacija zasniva se na ideji o jednakosti ljudi. Osnov za nejednako postupanje u ovom slučaju je lično svojstvo. Za ispitivanje njenog postojanja koristi se tzv. hipotetički uporednik koji se nalazi u istoj situaciji kao žrtva diskriminacije, ali se od nje razlikuje samo po ličnom svojstvu. Zabrana neposredne diskriminacije je apsolutna.⁶ Posredna (indirektna) diskriminacija se zasniva na ideji da prema licu koji se nalazi u različitoj poziciji treba postupati različito u meri u kojoj je nužno da bi mu se omogućilo uživanje određenih prava.⁷

Za utvrđivanje posredne diskriminacije neophodno je postaviti neutralni kriterijum koji važi za sve, a zatim se ispituje da li je lice sa određenim svojstvom, zbog tog svojstva, u toj situaciji u nepovoljnijem položaju, u odnosu na lica koje nemaju to svojstvo. Zakonom su predviđeni i slučajevi kada uslovi koji važe za sve nisu diskriminatorni. U tom slučaju se postojanje posredne diskriminacije utvrđuje na osnovu dva kriterijuma. Najpre se utvrđuje neopravdanost cilja preduzetih mera, a zatim nužnost i primerenost preduzetih mera kojima bi se ostvario cilj.⁸ Posredna diskriminacija je prikrivena jer diskriminator postavljanjem neutralnog kriterijuma ima nameru da određena lica onemoguću u vršenju svojih prava. Ako diskriminatorna namera ipak ne postoji diskriminator se ne oslobađa odgovornosti za diskriminaciju.⁹

Povreda načela jednakih prava i obaveza se sastoji u obespravljivanju ili privilegovanju pojedinaca ili grupe na osnovu ličnog svojstva. Prilikom utvrđivanja ovog oblika diskriminacije ispituje se da li su nekom licu uskraćena prava koja nekom drugom licu u istoj ili sličnoj situaciji nisu uskraćena, da li je uskraćivanje prava zasnovano na ličnom svojstvu, da li postoji srazmera između preduzetih mera i ostvarenog cilja. Pozivanje na odgovornost

⁵ Zakon o zabrani diskriminacije, *Službeni glasnik RS*, br. 22/09, član 7.

⁶ Petrušić, N., Beker, K., op. cit. str. 31.

⁷ Ibid. str. 32.

⁸ Pokuševski, D., (2014). *Zaštita ravnopravnosti – priručnik za nacionalne savete nacionalnih manjina*, Beograd, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, str. 11.

⁹ Pokuševski, D., op. cit. str. 35.

(viktimizacija) se dešava kada se prema licu koje je zatražilo zaštitu od diskriminacije ili koje svedoči u korist žrtve diskriminacije lošije postupaju. Zabranom viktimizacije štiti se žrtva diskriminacije ili lice koje je ukazalo na diskriminaciju. Govor mržnje predstavlja javno saopštavanje netrpeljivosti prema nekoj rasnoj, verskoj, etničkoj ili drugoj zajednici čime se podstiče diskriminacija. Iako je sloboda govora zajamčeno pravo ona može biti ograničena ukoliko se na taj način štite prava ljudi ili društvene vrednosti. Izražavanje ideja koja su za većinu neprihvatljive ako ne podstiču diskriminaciju, netrpeljivost i nasilje mogu se slobodno iznositi. Diskriminacija se može vršiti i postupanjem na uvredljiv i ponižavajuć način prema pojedincu ili grupi zbog određenog ličnog svojstva. Uznemiravajuće ili ponižavajuće postupanje je ponašanje koje zbog ličnog svojstva vređa dostojanstvo. Pri tome je značajno kako je žrtva razumela takvo postupanje, ali čak i ako lice neko ponašanje nije razumelo kao uznemiravanje ono se na osnovu objektivnih kriterijuma može tako kvalifikovati.

Diskriminacija retko ima samo jednu pojavnu formu. Uglavnom je sadržana u različitim pojavnim oblicima nedozvoljenog ponašanja. Zadatak prava je da sve nedozvoljene oblike takvog postupanja popiše i zabrani.¹⁰ Posebo su propisani oblici teške diskriminacije: izazivanje i podsticanje neravnopravnosti, mržnje i netrpeljivosti, vršenje diskriminacije od strane organa javne vlasti, propagiranje diskriminacije putem javnih glasila, ropstvo, genocid, trgovina ljudima i njihovo propagiranje, višestruka diskriminacija, diskriminacija kod koje je pobuda mržnja. Da bi određene društvene grupe koje se faktički nalaze u podređenom položaju dostigle stvarnu ravnopravnost neophodno je preduzimanje tzv. afirmativnih mera kojima se tim grupama omogućava ravnopravnost sa ostalim članovima društva.

Zakonski okviri kojima se štiti povreda ravnopravnosti

Nivo demokratske jednog društva, kao najznačajnijeg pokazatelja odnosa države i njenih građana, ne podrazumeva samo proklamovanje ljudskih prava i sloboda već i visok stepen njihove zaštite. Jedna od najefikasnijih zaštita je krivičnopravna. U tom smislu veliki je broj unutrašnjih i opšteprihvaćenih i ratifikovanih međunarodnih ugovora kojima se štiti povreda ravnopravnosti. Uvažavajući dugu tradiciju proklamovanja jednakosti svih svojih

¹⁰ Gajin, S., (2010). Pojam oblici i slučajevi diskriminacije, Antidiskriminacioni zakoni, Beograd, Centar za unapređivanje pravnih studija, str. 17.

građana Ustav Republike Srbije¹¹ predviđa zabranu diskriminacije odredbama da su pred ustavom i zakonom svi jednaki, da svako ima pravo na jednaku zakonsku zaštitu, da je zabranjena svaka diskriminacija po bilo kom osnovu, a naročito po osnovu rase, pola, nacionalne i verske pripadnosti, jezika, kulture i sl.¹²

Ustavom su propisane i afirmativne mere koje se mogu uvesti u cilju postizanja ravnopravnosti lica koja su u odnosu na ostale građane u nejednakom položaju. Mere se sastoje u davanju privilegija određenim grupama koje i pored toga što predstavljaju određeno nejednako postupanje, ne smatraju se diskriminacijom jer su uvedene zarad postizanja ravnopravnosti.¹³

Mnoge odredbe Ustava na posredan način zabranjuju diskriminaciju. To su članovi koji se odnose na zabranu izazivanja i podsticanja rasne, verske i nacionalne mržnje i netrpeljivosti (član 49), uvažavanje razlika (član 48), slobodu mišljenja, savesti i veroispovesti (član 43), slobodu udruživanja (član 45). Sve ove ustavne odredbe su implementirane u Zakon o zabrani diskriminacije koji je donet 2009. godine. Ovaj zakon sadrži odredbe o građansko-pravnoj zaštiti o povredi prava i slobode čoveka i građanina. U njemu su, prvi put u našem zakonodavstvu, definisani pojmovi posredne i neposredne diskriminacije i određeni oblici teške diskriminacije. Značajnost ovog Zakona se ogleda i u uvođenju institucije Poverenika za zaštitu ravnopravnosti, propisivanja posebnog postupka za povredu ravnopravnosti, kao i primenu prekršajnih sankcija za diskriminatorско ponašanje.¹⁴

Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina¹⁵ uređuje zaštitu nacionalnih manjina od svakog oblika diskriminacije, ostvarivanje njihovih prava i obaveza i uspostavlja instrumente kojima se zaštita ostvaruje. Njime se propisuju mere koje nacionalnim manjinama obezbeđuju ravnopravnost omogućavanjem organima vlasti da donose pojedinačne pravne akte, sa ciljem obezbeđenja pune ravnopravnosti nacionalnim manjinama. Zakon uređuje upotrebu jezika, omogućavajući lokalnoj vlasti da u službenu upotrebu uvede

¹¹ Ustav Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 98/06.

¹² Bataveljić, D., (2011). Slobode i prava čoveka i građanina i značaj borbe za njihovo ostvarivanje i stalno unapređenje u: Goran Marković (urednik) *Aktuelnost i značaj ljudskih prava i sloboda - zbornik radova*, Istočno Sarajevo, Pravni fakultet Istočno Sarajevo, str. 43.

¹³ Todorović, K., Stelja, I., Grujić, N., (2013). *Antidiskriminacioni mehanizmi u praksi*, Beograd, YUCOM – komitet pravnika za ljudska prava, str. 11.

¹⁴ Kiurskiki, J., Antonijević, M., (2014). *Javni tužilac i zaštita ljudskih prava u krivičnom postupku – mehanizmi zaštite*, Beograd, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, str. 104.

¹⁵ Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, *Službeni list SRJ*, br. 11/02, *Službeni list SCG*, br. 1/03 - Ustavna povelja i *Službeni glasnik RS*, br. 72/09 - dr. zakon, 97/13 - odluka US i 47/18.

jezik nacionalne manjine kao i obrazovanje na jeziku nacionalne manjine. Iako je donet u vreme Savezne Republike Jugoslavije, zakon ne sadrži zastarela rešenja. Ipak je neophodna njegova modernizacija, prilagođavanje i usklađivanje sa novim antidiskriminacionim zakonima.

Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom¹⁶ je najstariji specijalizovani zakon kada je reč o antidiskriminatornim normama. S obzirom da su osobe sa invaliditetom marginalizovane i najčešće diskriminisane ovaj zakon je bio neophodan. Međutim, on se u praksi ne koristi zbog mnogih neodređenosti koje su otklonjene kasnijim zakonskim rešenjima.

Zakon o radu¹⁷ uređuje odnos između zaposlenih i njihovih poslodavaca. Ovim zakonom je zabranjena posredna i neposredna diskriminacija zaposlenih lica ali i lica koja traže posao po svim osnovama po kojima se može vršiti diskriminacija. Njime se kao oblici diskriminacije propisuju i zlostavljanje i seksualno zlostavljanje što je kasnije preuzeto i u Zakonu o zabrani diskriminacije. Zakon propisuje mogućnost davanja beneficija određenim kategorijama radnika zbog njihovog svojstva koja nemaju veze sa afirmativnim merama već sa posebnom zaštitom pojedinih kategorija lica na radu i u vezi sa radom. Za razliku od ostalih zemalja u okruženju u kojima se odgovornost diskriminatora traži u građanskom postupku u Srbiji se ona prvenstveno traži u krivičnom postupku. Razlog za to je ulazak diskriminacije u srpsko zakonodavstvo kroz krivičnopravno sankcionisanje njenih različitih oblika.¹⁸ Veza između diskriminacije i krivičnog prava je dvostruka. Krivično delo se može izvršiti kroz diskriminaciju ali, sa druge strane, pojedina krivična dela pretpostavljaju diskriminatorski odnos učinioca prema žrtvi.¹⁹ Krivični zakonik Republike Srbije osim krivičnih normi sistematizovanih u glavi XIV koje se odnose na lična prava i slobode čoveka i građanina, sadrži veliki broj antidiskriminatornih normi koje se odnose na krivična dela po osnovu rada, krivična dela protiv ustavnog uređenja i bezbednosti RS, krivična dela protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom. Osnovno i najopštije krivično delo kojim se inkriminiše diskriminacija je krivično delo povrede ravnopravnosti.

¹⁶ Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom, *Službeni glasnik RS*, br. 33/06 i 13/16.

¹⁷ Zakon o radu, *Službeni glasnik RS*, br. 24/05, 61/05, 54/09, 32/13, 75/14, 13/17 - odluka US i 113/17.

¹⁸ Petrušić, M., et al., (2012). *Primena antidiskriminacionog zakonodavstva i krivičnopravna zaštita – studija slučaja – praksa i preporuke*, Beograd, Udruženje javnih tužilaca i zamjenika javnih tužilaca Srbije, str. 27.

¹⁹ *Ibid.*

Krivično delo povrede ravnopravnosti

Ako se prava čoveka shvate kao skup prava koje ljudsko biće ima samim tim što je ljudsko biće onda se može zaključiti da celokupno krivično pravo služi zaštititi osnovnih prava čoveka. Međutim, većinom propisanih krivičnih dela štite se dobra koja su jasno ograničena u odnosu na druga dobra.²⁰ Propisivanjem krivičnih dela iz glave XIV Krivičnog zakonika štite se lična prava i slobode odnosno, prava koja su vezana za ličnost titulara tih prava.

Krivično delo povrede ravnopravnosti, imajući u vidu zaštitni objekat, spada u vrstu krivičnih dela protiv prava na zakonito postupanje u odnosima sa službenim licima.²¹ Posmatrajući sa gledišta socijalne filozofije ravnopravnost predstavlja postojanje jednakih mogućnosti za sve pojedince određenog društva kako u pogledu njihovih doprinosa ekonomskom, kulturnom, socijalnom napretku tako i u pogledu uživanja u dobrobiti od napretka tog društva. Ravnopravnost znači da su svi ljudi, bez obzira na razlike koje među njima postoje jednaki u pravima. Princip jednakosti ljudi je jedan od najvažnijih principa savremenog društva koji znači da pravna regulativa ne pravi nikakvu razliku između pojedinaca ili grupa ljudi čija su neka svojstva po kojima se razlikuju od drugih neotuđiv deo njihovog identiteta.

Međutim, prirodno pravo na jednakost nikada nije bila stvarnost za sve ljude. Jednakost zahteva nediskriminaciju odnosno, zabranu politike koja nanosi štetu pojedincu ili grupi zbog nacionalne, rasne, verske, polne, starosne ili bilo koje druge različitosti. Jedan od najefikasnijih i najznačajnijih načina sprečavanja diskriminacije je krivičnopravna zaštita. U tom smislu Krivični zakonik Republike Srbije je propisao čitav niz krivičnih dela koji predstavljaju reakciju društva na ovu negativnu pojavu.

Krivično delo povrede ravnopravnosti propisano je u članu 128 KZ-a.²² U stavu 1 propisan je osnovni oblik i čini ga onaj „ko zbog nacionalne ili etničke pripadnosti, rase ili veroispovesti ili zbog odsustva te pripadnosti ili zbog razlika u pogledu političkog ili drugog ubeđenja, pola, invaliditeta, seksualne orijentacije, rodnog identiteta, jezika, obrazovanja, društvenog položaja, socijalnog porekla, imovnog stanja ili nekog drugog ličnog svojstva, drugome uskrati ili ograniči prava čoveka i građanina utvrđena Ustavom, zakonima ili drugim propisima ili opštim aktima ili potvrđenim međunarodnim

²⁰ Stojanović, Z., (2012). Komentar krivičnog zakonika, Beograd, Službeni glasnik, str. 440.

²¹ Čejović B., Kulić, M., (2014). Krivično pravo, Novi Sad, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu, str. 402.

²² Krivični zakonik, *Službeni glasnik RS*, br. 85/05, 88/05 - ispr., 107/05 - ispr., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14 i 94/16.

ugovorima ili mu na osnovu ove razlike daje povlastice ili pogodnosti, kazniće se zatvorom do tri godine”.

U stavu 2 propisan je kvalifikovani oblik koji postoji ako je delo iz stava 1 ovog člana učinilo službeno lice u vršenju službe. Propisana kazna je zatvorom od tri meseca do pet godina.²³

Ovim krivičnim delom štiti se Ustavom proklamovana pravna jednakost svih građana RS ali ne u celosti već samo jedan njen segment pod određenim uslovima.²⁴ Zbog usaglašavanja sa ratifikovanim i opšteprihvaćenim međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima ova odredba je izmenjena u odnosu na ranija rešenja tako što je proširen osnov za diskriminaciju odnosno, proširen je objekat krivičnopravne zaštite i na neka druga svojstva ličnosti kao što su pol, starosno doba, hendikepiranost bilo koje vrste i sl.²⁵

Radnja izvršenja krivičnog dela povrede ravnopravnosti je određena alternativno. Može se pojaviti u obliku uskraćivanja ili ograničavanja prava građana. Uskraćivanje prava znači onemogućavanje građana da ostvare neko svoje pravo odnosno potpuno lišenje nekog prava. Nečini uskraćivanja mogu biti različiti od nepriznavanja prava pa sve do neblagovremenog odlučivanja o zahtevu građana za priznanje određenog prava. Pravo građana se može povrediti i ograničavanjem. Ograničavanje podrazumeva davanje prava ali ne u obliku ili obimu koji građanima pripada. To su slučajevi kada se postojanje prava ne negira ali su delatnosti učinioca usmerene ka tome da se delimično onemogućuje korišćenje određenog prava.²⁶

Povreda ravnopravnosti se može izvršiti i favorizovanjem građana na osnovu nekih razlika. Favorizovanje znači davanje povlastica ili pogodnosti pojedinim građanima ili grupama u pogledu korišćenja određenih prava odnosno, njihovo stavljanje u povoljniji položaj u odnosu na druge građane. To se postiže na način da se pojedincima ili grupi građana zbog njihove verske, rasne, etničke ili druge različitosti olakšava korišćenje nekih prava.²⁷

U teoriji je ovo poznato kao „pozitivna diskriminacija“ ili afirmativne mere. Afirmativne mere se primenjuju prema ranije diskriminiranim društvenim grupama. Pobornici ovih mera njihovu primenu opravdavaju tzv.

²³ Mrvic Petrović, N., (2016). Krivično pravo – posebni deo, Beograd, Pravni fakultet univerziteta Union, str. 86.

²⁴ Stojanović, Z., Perić, O., (2012). Krivično pravo – posebni deo, Beograd, Službeni glasnik, str. 119.

²⁵ Kiurski, J., Antonijević, M., op. cit. str. 68.

²⁶ Lazarević, Lj. (2000). Krivično pravo – posebni deo, Beograd, Savremena administracija, str. 170.

²⁷ Lazarević, Lj., (1995). Krivično pravo Jugoslavije – posebni deo, Beograd, str. 355-357.

„kompenzatornom pravdom“²⁸ prema kojoj je pravedno da država preduzimanjem određenih mera upravljenih prema istorijski zapostavljenim društvenim grupama koliko je to moguće utiče na poboljšanje njihove početne pozicije u društvu. Teorijske osnove afirmativnih mera se nalaze u mnogobrojnim međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima: Deklaraciji UNESCO o rasama i rasnim predrasudama, Rezoluciji Generealne skupštine UN iz 1963. i sl.²⁹ Prema mišljenju oponenta afirmativnih mera one su diskriminacija same po sebi jer procenjuju ljude po rasi, polu, nacionalnosti i sl. Njima se nanosi šteta i manjini i većini jer jedne ne podstiču da se izbore za svoja dostignuća a drugima se nanosi nepravda.

Nije neophodno da se radnja ovog krivičnog dela vrši na račun prava drugih lica. Suština je da se krše Ustav, zakoni i drugi propisi, odnosno da učinilac zbog rasne, verske, nacionalne pripadnosti ili drugog ličnog svojstva građanina ili grupe građana vrši njihovu diskriminaciju ili im daju povlastice omogućavajući im da ostvare prava koja im ovim propisima nisu zagantovana čime se povređuje princip pravne jednakosti.

Za postojanje ovog krivičnog dela nije neophodno samo izvršenje jedne od propisanih radnji već je neophodno da se one vrše na osnovu bilo koje različitosti odnosno, da se izvrši diskriminacija onemogućavanjem ostvarivanja prava, ograničavanjem prava ili favorizovanjem pojedinaca ili grupe građana.

Krivično delo povrede ravnopravnosti se smatra svršenim samim tim što je uskraćeno ili ograničeno pravo ili data pogodnost uz uslov da je to učinjeno na osnovu razlike po bilo kom zakonskom osnovu. Posledica dela je uskraćivanje prava građana, onemogućavanje vršenja prava u obimu koji mu pripada, davanje povlastica ili pogodnosti. Pokušaj postoji onda kada su preduzete radnje od strane izvršioca ali nije nastupila posledica. Pokušaj je kažnjiv.

Učinilac ovog krivičnog dela može biti bilo koje lice. Međutim iz prirode dela poizilazi da izvršilac može biti lice koje je u mogućnosti da odlučuje o pravima građana.³⁰

Često povreda ravnopravnosti nije sama sebi cilj već je vezana za ekonomske motive izvršioca. Najčešće je povezana sa korupcijom i veoma ih je teško razgraničiti u praksi. Radnja izvršenja u ovom slučaju je davanje pogodnosti ili prednosti zbog odgovarajuće koruptivne koristi. Povreda ravnopravnosti i korupcija su naročito povezani kada se radi o kvalifikovanom obliku

²⁸ Đurić, V., (2007). Afirmativna akcija, Međunarodnopravni i ustavnopravni aspekti, Beograd, Institut za uporedno pravo, str. 11.

²⁹ Petrušić, N., et al., op. cit. str. 32.

³⁰ Kiurski, J., Antonijević, M., op. cit. str. 69.

povrede ravnopravnosti odnosno, kada krivično delo vrši službeno lice u vršenju službene dužnosti da bi sebi ili drugom licu pribavio materijalnu korist.

Što se krivice tiče krivično delo se može izvršiti samo umišljajem što znači da kod učinioca mora postojati svest o tome da uskraćuje ili ograničava pravo ili daje pogodnost po nekom od osnova navedenom u zakonskom opisu krivičnog dela.³¹

Ukoliko se izvršenjem krivičnog dela povrede ravnopravnosti ostvare obeležja i nekog drugog krivičnog dela može se postaviti pitanje postojanja idealnog sticaja. Ako se onemogućavanjem vršenja prava, ograničavanjem prava ili davanjem povlastica pojedincu ili grupi raspiruje nacionalna verska ili rasna mržnja neće postojati idealni sticaj već prividni idealni sticaj. U tom slučaju će krivično delo izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti (član 317 KZ) po pravilima o prividnom idealnom sticaju konzumirati krivično delo povrede ravnopravnosti, jer će se ono smatrati samo jednim stadijumom krivičnog dela iz člana 317 KZ-a, pod uslovom da se utvrdi da je umišljaj učinioca upravljen na ovo drugo krivično delo.³²

Krivično delo povrede ravnopravnosti ima sličnost sa krivičnim delom rasne i druge diskriminacije (član 387 KZ-a). Oba krivična dela se vrše zbog rasne, verske i etničke pripadnosti. Međutim, krivičnim delom iz člana 380 KZ-a štite se osnovna ljudska prava i slobode koja su zajemčena opšteprihvaćenim i ratifikovanim međunarodnim ugovorima u Republici Srbiji, a krivičnim delom povrede ravnopravnosti se osim osnovnih štite i sva prava zajamečena Ustavom, zakonima i drugim aktima u Republici Srbiji. Osim toga, pasivni subjekat kod povrede ravnopravnosti može biti samo građanin Republike Srbije, a krivično delo rasna i druga diskriminacija predviđa opštu zabranu kršenja međunarodno priznatih prava na osnovu rasne verske, etničke i druge pripadnosti. U svakom konkretnom slučaju se mora ceniti o kom se krivičnom delu radi. U svakom slučaju, krivičnim delom povrede ravnopravnosti pruža se šira zaštita ljudskih prava.

Zaključak

Iako su mogućnosti za vršenje diskriminacije mnogobrojne, mnogobrojne su i mogućnosti za zaštitu od nje. Savremeni trendovi su usmereni ka prevenciji koja treba da obuhvati obrazovanje i informisanje građana o ljudskim pravima i slobodama počevši od najranijeg doba.

³¹ Ignjatović, A., (2007). Krivično pravo – posebni deo, Novi Sad, Privredna akademija, str. 44.

³² Drobniak, T., (2010). Krivičnopravna zaštita od diskriminacije, Antidiskriminacioni zakoni, Beograd, Centar za unapređivanje pravnih studija, str. 81.

Pravna zaštita, kao represivna mera zaštite, se primenjuje kad do povrede ravnopravnosti dođe. Iako se u uporednom pravu građanskopravnoj odgovornosti daje primat, u našoj zemlji se odgovornost traži u krivičnom postupku. Razlog tome je činjenica da je diskriminacija ušla u naše zakonodavstvo kroz krivičnopravno sankcionisanje njenih oblika.

Mnoga nedozvoljena postupanja koja su KZ-om propisana kao krivična dela nastala su iz krivičnog dela povrede ravnopravnosti. Zbog toga se ova inkriminacija smatra osnovnom u korpusu krivičnih dela kojima se štiti ravnopravnost građana. Povredu ravnopravnosti može vršiti bilo koje lice. Međutim, u praksi je ona najčešće motivisana ekonomskim faktorom. U značajnom broju je taj motiv korupcija što navodi na zaključak da povredu ravnopravnosti vrši lice koje je u poziciji da vrši radnje izvršenja ovog krivičnog dela, odnosno službena lica u vršenju službene dužnosti. U tom slučaju propisan je kvalifikovani oblik krivičnog dela povrede ravnopravnosti.

Ono sto treba naglasiti jeste da se povreda ravnopravnosti ne može iskoreniti krivičnopravnim merama već je neophodno borbu za njeno suzbijanje započeti otklanjanjem političkih, kulturnih i ekonomskih faktora koji je uzrokuju.

Dragojlovic Joko

Assistant professor, The Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad, The University of Business Academy

Grujic Gordan LL.M

CRIMINAL ACT OF VIOLATION OF EQUALITY - SCOPE AND SPECIFICITY

A b s t r a c t

The basic principles underlying every democratic society are the rule of law, respect for human rights and freedom and equality of all citizens. Discrimination is a direct violation of these principles. Protection against discrimination requires an effective social reaction which involves taking

appropriate measures in the first place of a preventive, and then repressive character. In the system of repressive measures, the criminal justice measures occupy a significant place. Their application must enable the sanction not only of violence, due to racial, ethnic, religious or other diversity, but also the incitement to such behavior. This requires monitoring of international standards in this area and their implementation in domestic legislation. The numerous changes and amendments of the Criminal Code also intervened in the sphere of personal rights and freedoms of man and citizen, in addition to the existing ones, as well as the introduction of new incriminations that protect these rights. The legal description of the criminal offense of violation of equality represents a specific definition of discrimination and the basis from which other crimes that violate the rights and freedoms of man were defined. This criminal offense provides the most complete criminal justice protection of human rights.

Keywords: *discrimination, equality, violation of equality, human rights and freedoms*

Literatura

1. Bataveljić, D., (2011). Slobode i prava čoveka i građanina i značaj borbe za njihovo ostvarivanje i stalno unapređenje u: Goran Marković (urednik) *Aktuelnost i značaj ljudskih prava i sloboda – zbornik radova*, Istočno Sarajevo, Pravni fakultet Istočno Sarajevo, str. 23-47
2. Čejović B., Kulić, M., (2014). *Krivično pravo*, Novi Sad, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu
3. Drobnjak, T., (2010). *Krivičnopravna zaštita od diskriminacije, Antidiskriminacioni zakoni*, Beograd, Centar za unapređivanje pravnih studija
4. Đurić, V., (2007). *Afirmativna akcija, Međunarodnopravni i ustavnopravni aspekti*, Beograd, Institut za uporedno pravo
5. Gajin, S., (2010). *Pojam oblici i slučajevi diskriminacije, Antidiskriminacioni zakoni*, Beograd, Centar za unapređivanje pravnih studija
6. Grahovac, M., M. (2010). *Borba protiv diskriminacije žena u savremenom svetu. Pravo - teorija i praksa*, 27 (7-8), str. 53-62
7. Ignjatović, A., (2007). *Krivično pravo – posebni deo*, Novi Sad, Privredna akademija

8. Kiurskiki, J., Antonijevič, M., (2014). Javni tužilac i zaštita ljudskih prava u krivičnom postupku – mehanizmi zaštite, Beograd, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije
9. Krivični zakonik, *Službeni glasnik RS*, br. 85/05, 88/05 - ispr., 107/05 - ispr., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14 i 94/16
10. Lazarević, Lj., (2000). Krivično pravo – posebni deo, Beograd, Savremena admisnistracija
11. Lazarević, Lj., (1995). Krivično pravo Jugoslavije – posebni deo, Beograd.
12. Mrvić Petrović, N., (2016). Krivično pravo – posebi deo, Beograd, Pravni fakultet univerziteta Union
13. Petrušić, M., et al., (2012). Primena antidiskriminacionog zakonodavstva i krivičnopravna zaštita – studija slučaja – praksa i preporuke, Beograd, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije
14. Petrušić, N., Beker, K., (2012). Praktikum za zaštitu od diskriminacije, Beograd, Partneri za demokratkse promene Srbija
15. Počuča, M., (2014). Porodica i nezaposlenost – stanje i perspektive u AP Vojvodini. *Pravo - teorija i praksa*, 31(10-12), str. 30-42
16. Pokuševski, D., (2014). Zaštita ravnopravnosti – priručnik za nacionalne savete nacionalnih manjina, Beograd, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti
17. Stojanović, Z., (2012). Komentar krivičnog zakonika, Beograd, Službeni glasnik
18. Stojanović, Z., Perić, O., (2012). Krivično pravo – posebni deo, Beograd, Službeni glasnik
19. Todorović, K., Stelja, I., Grujić, N., (2013). Antidiskriminacioni mehanizmi u praksi, Beograd, YUCOM – komitet pravnik za ljudska prava
20. Ustav Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 98/06
21. Zakon o radu, *Službeni glasnik RS*, br. 24/05, 61/05, 54/09, 32/13, 75/14, 13/17 - odluka US i 113/17
22. Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom, *Službeni glasnik RS*, br. 33/06 i 13/16
23. Zakon o zabrani diskriminacije, *Službeni glasnik RS*, br. 22/09
24. Zakon o zaštiti pava i sloboda nacionalnih manjina, *Službeni list SRJ*, br. 11/02, *Službeni list SCG*, br. 1/03 - Ustavna povelja i *Službeni glasnik RS*, br. 72/09 - dr. zakon, 97/13 - odluka US i 47/18